

Makale Geliş | Received: 10.06.2019
Makale Kabul | Accepted: 22.07.2019
Yayın Tarihi | Publication Date: 30.09.2019
DOI: 10.20981/kaygi.612496

Caner ÇİÇEKDAĞI

Dr. Öğr. Üyesi | Assist. Prof. Dr.
Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Artvin, TR
Artvin Çoruh University, Faculty of Science and Letters, Department of Philosophy, Artvin, TR
ORCID: 0000-0001-6138-363X
ccicekdagi@artvin.edu.tr

“Olmayan” ve “Değil” Sözcükleri ve Olumsuzluk Üzerine Mantıksal Bir Değerlendirme

Öz

Olumsuzluk asıl olarak önermelerin bir özelliğidir ve önermenin doğruluğuna yönelerek başta çelişki olmak üzere çeşitli karşı önerme çiftlerinin oluşumuna yol açar. Türkçede bir önermeye veya cümleye olumsuzluk kazandırmak cümleyi bağlayan kopulaya veya kopula benzeri yapılara “-ma” veya “değil” işaretçilerinin getirilmesiyle olur. Böylece olumsuzlanan cümle aslında yeni bir iddia getirmez ama olumludaki iddiayı inkâr eder. Önermeler arasındaki tam karşı olmalarda çelişik önermeler oluşur. Çelişik önermelerden tikel olanlar “varlığı”, tümel olanlar “yokluğu” gösterdiği için çelişki oluşur ve çelişik önermeler her zaman farklı doğruluk değeri alır. Acaba önermelerde olduğu gibi özellikle ad durumundaki kavramların da olumsuzluk kazanması ve çelişik kavram çiftleri oluşması mümkün müdür? Kavramlar varlıkları ve varlıklarda “olanı” gösterir, dolayısıyla her kavram aslında olumludur. Kavramlar önermeler gibi bir iddia içermediğine göre olumsuzluk kazanıp inkârda bulunamazlar ama bağıntılı, karşıt, eksik ve yoksun oluşlarına göre bir tür karşı olma ilişkisi içinde olabilirler. Bu tür ilişkiler de, olumsuzluk geniş olarak yorumlanırsa, bir tür olumsuzluk olarak kabul edilebilir ve bu durumda kavramlar da olumsuzlanabilir. Ancak “olmayan” sözcüğünün adlara gelmesiyle “ağaç olmayan” gibi elde edilen dilsel yapılar esasında olumsuz değil, belirsiz birer addir. Buna rağmen belirsiz adlarla yapılan kavram ayrımları en geniş ve keskin sınıflamaları sağlar. Bu çalışma kavramların asıl olarak olumsuz olamayacağını ama olumsuzluk geniş anlamıyla kabul edilirse kavramları olumsuzlamak için en uygun olan işaretçinin “olmayan” sözcüğü olduğunu savunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Değil, Olumsuzluk, Olmayan, Cümle, Kavram, Ad, Mantık.

A Logical Valuation on *Olmayan* (“Non”) and *değil* (“Not”) Words and Negation

Abstract

Negation is mainly a feature of the propositions and leads to the truth of the proposition, leading to the formation of various opposite pairs, in particular the contradiction. Copula gives a negativity and links to a proposition or sentence in Turkish, generally taking like affix “-ma” and word “değil”. Thus, the negated sentence actually does not bring a new assertion, but denies the assertion in the positive. There are contradictory propositions when in exact opposed to the propositions. The contradictory propositions are always different in value, because the particular one has an existential import but the universal one hasn't. Is it possible, as in the propositions, that the concepts get negated and then contradictory concept pairs occur? Concepts show being and their “to be” (possessions), so each concept is positive. While concepts do not contain assertions such as propositions, they cannot negate and deny, but they may be in a relationship of opposing, like contrary, lacking and privation. If such relations are interpreted broadly, they can be considered as negation and the concepts can be negated. However, when the word “non (*olmayan*)” comes to the names, the linguistic structures obtained as “non-tree (*ağaç olmayan*)” are not negative names but an infinite names.

Yet, the concept distinctions made with infinite names provide the widest and sharpest classifications. This work argues that the concepts cannot be negative, but if the negativity is accepted in the broad sense, it is the “non (*olmayan*)” word which is the most appropriate to negate the concepts.

Keywords: Culture, Not, Negation, Non, Sentence, Concept, Name, Logic.

Giriş

Dillerdeki olumsuzluğu insanların iletişimini hayvanlarınkinden ayıran önemli bir özellik olarak görmek mümkündür. Önermelerin doğruluğuna ait doğru ve yanlış değerleri ile karşıtlık veya çelişki içinde olmaları dildeki olumsuzluk sayesinde. Olumsuzluğun görece daha kolay olan mantıksal yanını anlayabilmek için günlük konuşma dilindeki karmaşık ve çok anlamlı yanını incelemek kaçınılmazdır. Çünkü konuşma dilinde olumsuz yapıları kuran veya bu yapılarda zorunlu olarak yer alan dilsel birimler veya işaretçiler ekler, sözcükler, zarflar, sıfatlar ve niceleyiciler olumsuzluğun dilbilimsel yönünü gösterir. Üstelik felsefe, mantık ve dilde olduğu kadar edebiyat, psikoloji ve anlambilimde (semantik) de önemli yeri vardır. Aristoteles’in olumsuzluğu da ele aldığı *Kategoriler ve Yorum Üzerine* adlı eserlerinde bildiri kipindeki cümleler olumlu (kabul eden, onaylayan, *affirmative*) ve olumsuz (inkâr eden, reddeden, *negative*) olarak ayrılmıştır. Ona göre bir şey hakkında bir şeyi kabul etme ve inkâr etme olumlunun ve olumsuzun (evetleme ve değillemenin) ölçütüdür (Aristoteles 2002b: 13). Önermelerde “yüklemin inkârı” Aristoteles mantığında farklı olumsuzluk çeşitleriyle sonuçlanır ve olumlunun karşısında farklı doğruluk değerlerine sahip olan karşı olma türlerine yol açar. Bu da bize olumsuzluğun birincil olarak cümlelerin bilgisel içeriğine veya doğruluğuna karşı çıkmaya yöneldiğini işaret eder.

Türkçede bir önermeyi/cümleyi ya da bir kavramı/terimi olumsuz yapan sözcük ve eklere bakıldığında en yaygın kullanılanların “değil” sözcüğü ile “-ma” ve “-sız” ekleri olduğu görülmektedir (Özmen 1997: 315-317). Elbette bunların yanı sıra, biçimsel olarak olmasa bile anlamsal olarak cümleyi olumsuz yapan “yok”, “hariç”, “bile”, “rağmen”, “ama” gibi sözcükler de vardır. Ancak bu çalışma asıl olarak “kavramların olumsuzlanması” durumunu bir sorun olarak gördüğü için, temelde “-ma”

ekiyle yapılan kavram olumsuzlamalarını, “değil” sözcüğüyle yapılan cümle olumsuzlamaları ile karşılaştırmalı olarak değerlendirmiştir. Anlamca olumsuzluk getiren diğer sözcükler biçimsel bir olumsuzluğa sahip olmadığı ve böyle bir olumsuzluk kazandırmadığı için değerlendirme dışıdır. Öte yandan “-sız” eki adları sıfat yaptığı ve başka bir şeyi ya da başka bir kavramı niteleyerek kullanılabilirdiği için ayrı bir olumsuzluk yaratıyor gibidir. Bir başka deyişle olumsuzlamada yapılacak şey, cümlelerde olduğu gibi olumlunun tam bir inkârı olacaksa “-sız” eki ad durumundaki kavramlarda bunu tam anlamıyla gerçekleştiremez. O halde “-ma” eki ile “değil” sözcüğünün kavramlarda ve cümlede olanı inkâr yoluyla tam olarak olumsuzlayıp olumsuzlamadığı ve eğer olumsuzluyorsa nasıl olumsuzladığı incelenmelidir.

Bu çalışmanın asıl sorunu ve tartıştığı varsayım şudur: “Olumlu bir cümlede yükleme getirilen olumsuz bir ek veya sözcük sadece özneye yüklenen şeyi tam olarak inkâr ediyor ve çelişik bir cümle oluşturuyorsa, tek başına bir kavrama getirilen olumsuz bir ek veya sözcük de sadece o kavramın içeriğini tam olarak inkâr ederek çelişik bir kavram oluşturmamalıdır.”

Ancak bu varsayım salt bir dil sorununu değil, dil ve mantık felsefesine ait sorunu/sorunları da içinde barındırmaktadır. Her şeyden önce tek başına kavramların bir cümlede olduğu gibi bilgi verip vermediği, iddia içerip içermediği, dolayısıyla bir şeyi inkâr edip edemeyeceği tartışmalıdır. Çünkü dilsel ve mantıksal açıdan doğru ya da yanlış bilgi verici en küçük birimler cümle ya da önermelerdir. Dolayısıyla niteliksel açıdan olumlu ve olumsuz olabilecek en küçük birimlerin de bunlar olması gerekir. Öte yandan olumsuzluk sadece cümlelere ait olmayabilir, çünkü varlığın ve varlığa ilişkin kavramların da olumsuzluk kazanması mümkün gibidir. Varlığın zihne ve düşünceye, zihnin ve düşüncenin de dile yansıdığı kabul edilirse cümlenin temel birimi olan kavramların da/terimlerin de olumsuzlanabileceği kolaylıkla kabul edilebilir. Ancak dilsel ve mantıksal olan ile nesnel ve gerçek olanı birbirinden ayırırsak, bazı filozofların yaptığı gibi olumsuzlamayı sadece dil ve mantık alanına çekebiliriz. Şimdi bu sorunların temelinde “olumlu” ve “olumsuz” kavramları olduğu için ilk ele alınması gereken bunların ne olduğudur.

Olumlu ve Olumsuz

Mantık bilimi açısından olumlu ve olumsuz, önermelere ait birer “nitelik”tir. Önermeler niteliğine göre olumlu ve olumsuz, niceliğine göre tümel ve tikel olmak üzere ikiye ayrılarak sınıflandırılır. Niteliğine göre önermenin olumlu ya da olumsuz olması yüklemle bağlı olarak belirir. Bir başka deyişle önermeye olumlu veya olumsuz niteliğini kazandıran özne değil, yüklemdir. Önerme yüklemi kabul ediyorsa olumlu, kabul etmiyorsa olumsuzdur. Bu kabul ya da ret özneyi tümüyle kapsıyorsa önerme nicelik olarak tümel, kısmen kapsıyorsa tikeldir. Elbette olumlu ve olumsuz kavramlarının mantık dışı alanlarda da çeşitli tanımları vardır.

Örneğin, TDK internet sitesi “Güncel Türkçe Sözlük” içeriğinde “olumlu” sözcüğünün bir sıfat olduğunu ve bir sıfat olarak da şu anlamlara geldiğini söylüyor (Haziran 2019):

“Gözetilen amaca veya beklenilene uygun, yararlı, müspet, pozitif”,
“Onaylayan, kabul eden, lehte olan”, “Olgulara, deneylere dayalı olarak bazı nitelikleri belli olan, müspet, pozitif”, “Davranışları beğenilen, yapıcı düşünceleri olan, yararlı.”

Dilbilgisinde ise yine aynı adreste olumlu için, “Olumsuzluk anlatmayan (kelime, cümle)” tanımı yer alıyor.

Özellikle doğa bilimleri/pozitif bilimler açısından yaklaşıncı “olumlu” kavramının “mutlak”, “tam”, “belirgin” ve “kesin” gibi anlamları da vardır. Ancak olumlu olmanın çeşitli tanımlarından “istenen”, “kabul edilen”, “arzu edilen” gibi öznel olanlar bir tarafa bırakılırsa, “olma” veya “olmak” ile ilgili nesnel bir anlamının kökünde olduğu açıkça görülüyor. Çünkü “olumlu” sözcüğü, “-lu” ekinin “olum” adına getirilmesiyle oluşan bir sıfattır ve “olum”un olduğunu, “olum” gibi bir özelliğin veya eylemin bulunduğunu gösterir. Bu da kökeninde “olmak”, “var olmak” veya “varlık” kavramlarıyla ilişkilidir. Karşılaştırma yapmak için “yerleştirmek”, “koymak”, “oturtmak” (*placed*) gibi anlamlara gelen İngilizce *positive* sözcüğünün etimolojisine bakılabilir. Bu sözcük Latince *ponere* eyleminden *posit*, *positivus* ve *positive*

biçimlerine dönüşmüştür (Mart 2019; Kabağaç ve Alova 1995: 455, 458). Doğa bilimlerinin yasalarını kasteden bu anlamıyla *positive*, “altta yatan”, “her şeyin altında, temelinde bulunan”, “alta konulmuş, yerleştirilmiş olan” ve dolayısıyla “kesin olan”, “sağlam olan”, “kuşkusuz olan” anlamlarındadır. Türkçede de kullanılan “pozitif/müspet bilimler” ifadesi ile de anlatılmak istenen budur. Çünkü “müspet”, “olumlu” olmanın yanı sıra, “ispat” edilmiş veya edilebilir olan şeydir (Nisan 2019). Yine “sabit”, “sebat” gibi Arapça sözcükler “müspet” ile ilişkilidir, çünkü “sabit”, “yerinde duran” anlamına gelerek Latince *ponere* sözcüğünde olduğu gibi “altta yatan”, “temelde bulunan” bir şeyi anlatır.

Öte yandan pozitif bilimler ve pozitivizm denince akla gelen A. Comte, Sosyolojiyi de pozitif bir bilim (doğa bilimi) olarak görmesine rağmen sosyal bilimlerin deneyliliği ve açıklamalarının kesinlik içerip içermediği, dolayısıyla gerçek bir bilim olup olmadıkları halen tartışmalıdır. Bu tartışma bir yana bırakılırsa bilimleri konusuna göre genel olarak doğal bilimler ve sosyal bilimler olarak, sonuçlarının ve açıklamalarının niteliğine göre de pozitif bilimler ve normatif bilimler olarak sınıflamak yaygındır. Pozitif ve normatif ayrımında temele alınan ölçüt, pozitif bilimlerin “olanı”, normatif bilimlerin “olması gerekeni” söylemesidir. Doğanın veya toplumun yasalarını, olguların altında yatan gerçeklikleri açıklayan bilgiler “olumlu” veya “pozitif” iken, ahlak, felsefe, matematik, mantık gibi kural koyucu ve olması gereken mükemmelleri söyleyen bilgi alanları “normatif”tir. Demek ki bilimler alanında da yine “olan” ve “olmayan” temelinde bir ayrıma gidilmiştir. O halde bu bağlamda “olumsuz” veya “negatif” olanın “var olmamak”, “olmamak” veya “olanın inkârı” olduğu söylenebilir. Var olanın reddedilmesi ve yerine başka bir şeyin tahsis edilmesi, bu bağlamda normatif olan olarak adlandırılmıştır. Birbirine karşı durumda olanlara göre yapılan böylesi sınıflamalarda olumsuzluğun temel ölçüt olduğu ve olumsuzun anlamının olumluya göre belirlediği ortadadır.

Peki, olumsuz veya olumsuzluk nedir? Bir “olum” ile ilgili olmayandır. Ya da belli bir olumla, belli bir varlıkla ilgili olmayan, belli bir varlığı, belli bir oluşu veya eylemi reddedendir. Olumsuzluk bir oluş veya bir eylem olarak varsa, olan bir şeyi tam

tersine çeviren veya onu ortadan kaldıran bir şey olmalıdır. Olumsuzlama da belli bir “olum”u yok etmedir, belli bir “olan”ı ortadan kaldırmadır, belli bir bozulmuş ve yok oluşu getirmedir. Olumsuzlamanın ve olumsuzluğun böyle bir şey olarak tanımlanması onun göreceli olduğunu da gösterir, çünkü oluşun ve değişimin sürekli olduğu varsayılırsa mutlak bir olumsuzlama demek olan mutlak bir yokluk ve hiçlik tüm bir varlığı silecektir. Bu durumda gerçek fiziksel bir olumsuzlama belli bir varlık veya belli bir oluş durumunun ortadan kaybolması anlamına gelmelidir. “Var olmak”, “olmak” veya “gerçekleşmek” gibi en temel bir kategori, bir tarz, bir durum, her “var olan”, her “olan” veya her “gerçekleşen” bireysel varlığın bir özelliğidir. Ancak “özellik” olması demek bir nitelik olması anlamına gelmez, “öz”ünün sergilenmesi, açığa çıkması ve gerçekleşmesi anlamına gelir. Birer varlık olarak insan zihinleri de sadece varlığı düşünebileceğine göre olumsuzluk mutlak bir hiçlik değil, olan bir varlığın eksikliği ve yokluğu anlamına gelmelidir. Elbette Heidegger gibi hiçlik üzerine konuşanlar da olacaktır ama hiçlik üzerine konuşmanın bile “var”lığı referans aldığı unutulmamalıdır. Olumlu olmak varlıkla ilgili olmak, varlığı onaylamak, varlığın olduğunu söylemek, oluşu işaret etmek, varlığın bilgisini onaylamak ve kabul etmek demekse tam bir olumsuzluk da bunun tam tersini veya çelişliğini, yani varlıkla ilgili olmamayı, varlığı onaylamamayı, varlığın olmadığını söylemek, olmayışı işaret etmek, varlığın bilgisini onaylamamak ve kabul etmemek demek olacaktır. Dikkat edilirse zaten “olumsuz” denilirken “-suz” eki “olum”a getirilerek “olma”nın eksikliğinden, yoksunluğundan veya inkârından söz edilir. Böylece olumsuzlama herhangi bir olanın öyle olduğunun kabul edilmemesi ve ortadan kaldırılması anlamına gelir.

Bu konuyla ilgili olarak Aristoteles olumlu ifadelerin olumsuzlara göre birçok yönden önce geldiğini düşünmüş ve *Metafizik*'te olumlu önermelerin önce geldiğini ve olumsuzlardan daha iyi anlaşıldığını (çünkü tıpkı varlığın yokluğa göre öncelikli olması gibi olumlu olan da inkâr edileni açıklamaktadır) söylemiştir (Aristoteles 1996: 158). Thomas Aquinas ise olumlu önermelerin olumsuzlara göre üç nedenden dolayı önceliği olduğunu şöyle dile getirmiştir:

“Sesler düşüncelerin, düşünceler de şeylerin imlemeleri olduğu için bu üç neden sesten, düşünceden ve şeylerden kaynaklanmaktadır. Ses açısından bakıldığında olumlu önermelerin olumsuz önermelere göre önceliğinin olmasının nedeni, bunların daha basit olması ve olumsuzların olumlulara ekleme (olumsuzluk ekleri) yapılarak elde edilmesidir. Düşünce açısından bakılınca olumlu önermelerin olumsuz önermelere göre öncelikli olmasının nedeni, aklın olumlu önermelerde bir bileşim oluşturmasıdır. Oysa olumsuz önermelerde akıl oluşturmuş olduğu bu bileşimi ayırmaktadır ve birleştirmenin ayırmaya göre bir önceliği söz konusudur. Ayrıca birleştirme şeylere ait düşüncelerde olduğu için şeylerin önceliğinden dolayı birleştirmenin de ayırmaya göre bir önceliği vardır. Şeyler açısından bakınca olumlu önermelerin olumsuzlara önceliği, “olmak” (varlık) sözcüğünün olumsuza (yokluk) göre imlemesinin daha önce olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü bir şeye sahip “olmak”, o şeye sahip “olmamak”tan önce gerçekleşmektedir.” (Çiçekdağı 2018:111).

Sadece olumsuz cümleler değil, genel olarak tüm olumsuz ifadeler, olumlu ifadelerden daha az bilgi verir. Ancak olumsuz ifadelerin anlamı vurgulayıcı, güçlendirici ve kesinleştirici işlevi de olduğu bir gerçektir (Üstünova 2016: 1707). Olumsuzlar olumlulara göre daha fazla işaretçiye sahip oldukları gibi psikolojik olarak da daha karmaşık ve anlaşılması güçtür. Görüldüğü gibi bazı filozoflar, hatta dilbilimciler ve psikologlar olumsuzluğun olumluya göre yapıldığını düşünmektedir. Ancak Horn, Frege'nin her olumsuzluğu bir söyleneni inkâr olarak kabul etmediğine dikkat çeker, çünkü pozitif bir ayırım olarak olumsuzluk, benzemezlik veya tamamlanmamışlık olarak olumsuzluk, yanlışlık olarak olumsuzluk, bilgisel zayıflığın kabulü olarak olumsuzluk, inkârın sözle ifadesi olarak olumsuzluk gibi olumsuzluk türleri vardır (Mayıs 2019). Ancak olumsuzluğun ilk ve asıl tipi bir önermede yüklenenin inkârıdır. Olumlu olan, bir düşüncüyü önermede dile getirirken, olumsuz olan zaten olumlu olarak dile getirilmiş bu düşünceye yönelir.

Ancak buradaki sorun şudur: Varlıklar ve varlıkların adı olan kavramlar olumsuzlanır mı? Eğer olumsuzlanırsa varlığın ya da daha doğru bir deyişle bir var olanın olumsuzlanması ile bir kavramın veya bir önermenin olumsuzlanması aynı şey midir? Çünkü ilkinde varoluşsal bir gerçekliğin ortadan kalkması, yok olması kastedilirken ikincisinde ve üçüncüsünde varoluşsal gerçekliğe ait bir bilginin, bir yüklem veya bir tanımın ortadan kalkması kastedilir. Naif bir tavırla varlık ile zihnin birbirine uygun olduğu ve zihnin varlığı olduğu haliyle bilebileceği kabul edilirse

sorunlar biraz daha azalır. Çünkü varlıkta olup biteni zihin ve dil, olup bittiği haliyle ifade edebilir ve doğruluğunu denetleyebilir. Öte yandan Hume veya Kant gibi düşünerek yaklaşırsa zihnin oluşturduğu öznel bir gerçeklikten yola çıkarak varlıkta olup biteni olup bittiği haliyle nesnel olarak betimlemek imkânsızlaşacak ve geriye asıl olarak zihnin oluşturduğu fenomenal bir gerçeklik kalacaktır. Bu tartışma göz ardı edilerek zihnin varlığa ait gerçekliği olduğu haliyle kavradığı varsayılsa bile varlıkla ilgili olan bir olumsuzlamanın dille ifadesi yine de sorunlu olacaktır. Varlık, varoluşsal bir gerçekliktir, bir oluşturma, bir süreçtir ve devamlılıktır ama insan zihni bu bitmeyen sürekliliği zamansal ve mekânsal olarak durdurur, dondurur, soyutlaştırır, genelleştirir ve kavramları oluşturur. Böylece fiziksel gerçeklikte aslında sürekli oluş ve değişim içinde, çokluk halinde olan şeyler zihnin kavramlarına dönüşünce durağan, değişmez, kalıcı ve tek olurlar. Antik dönem felsefesinin meşhur varlık-oluş sorununun özünü de bu oluşturmuştu. Hatırlatılacak olursa varlık ile oluş birbiriyle çelişik kabul edildiği için Parmenides varlığı ve özdeşliği korumak adına oluşu ve çokluğu reddetmiş, Herakleitos ise oluşu ve çelişkiyi korumak adına varlığı ve birliği reddetmişti. Öyle ya da böyle varlıkta veya oluş içindeki varlıkta herhangi bir varlığın olumsuzunu bulmak kolaydır, çünkü varlık o an ve o durumda sadece kendisiyle özdeş olduğu için geriye kalan bütün diğer an ve durumdaki varlıklar onun olumsuzu olacaktır. Başka bir deyişle özdeşliğini yitiren her varlık zaten kendisinden başka bir şeye dönüşeceği için, dönüşeceği başka şeylerden her biri onun olumsuzu veya çelişkiği olacaktır. O zaman varlık açısından bakılırsa bir şey sadece kendisiyle özdeştir ve kalan her şeyle de çelişiktir. Bu kabul elbette Aristotelesçi bir özdeşlik mantığından hareketle mümkündür ve başka kabuller de olabilir. Özdeşliğine ait “olmaklığını” ontolojik olarak yitiren bir varlık mantıksal olarak da olumsuzlanmış ve çelişkiğine dönüşmüştür. Ancak hatırlamak gerekirse buradaki “olma” halini yitirme mutlak anlamda değildir, görelidir çünkü “olma”nın kendisi süreklilik içerir. Çünkü varlığın oluşu süreklilik içerir, kesintisizdir, mutlak ve varlık olarak varlık değişmezdir ama varlığın içindeki tek tek var olanlar farklı şeylere dönüşür, değişir ve başkalaşır. İşte görelilik olan “olma” hali budur, birbiriyle çelişik olanlar da bunlardır. Antik felsefede hiçliğin veya mutlak yokluğun düşünülememesinin gerekçesi de budur. Çünkü varlığın dışında bir şey yoktur ve olmayan şeyin üzerine ne

düşünülür ne de konuşulur. Böylece “var olmak” anlamında varlığın bir yüklem veya bir eylem olmadığı da açığa çıkmıştır. Koşmak, durmak, gülmek veya konuşmak birer eylemdir ve var olanların bizzat yapabileceği veya yapamayacağı fiillerdir ama “var olmak” veya genel olarak “varlık” böyle değildir.

Bu belirlemeler varlığın değil, varlığın var olmasına ait bireylerce sahip olunabilen özelliklerinin ve eylemlerinin dilsel ve mantıksal açıdan olumsuzlanabileceğini ortaya koymuştur. Varlığa ait özelliklerin ve eylemlerin cümledeki taşıyıcısı yüklemidir. Böyle olunca cümlede olumsuzluk, yüklem durumundaki bir özelliğin veya eylemin özneye ilgili olarak reddedilmesiyle kolayca ifade edilebilir. Ancak sıra kavramların olumsuzlanmasına gelince bir güçlük oluşur, çünkü kavramlar zihinde varlıkların yerine geçer ve tek başlarına kavramlar yüklem değildir. Bir kavramın olumsuzluk kazanması yüklem olabilmesine ve böylece taşıdığı yükü anlamsal olarak öznenen ayırabilmesine bağlıdır. Bu da ancak cümle yapısı içinde mümkündür ama tek başına kavramların olumsuzlanabildiği varsayılsa bile sadece o kavramın işaret ettiği o varlığı olumsuzlamak zorunlu olacaktır. Özne ve yüklemden oluşan basit cümlelerde yüklem durumundaki eyleme gelen “-ma” eki veya ada gelen “değil” sözcüğü gibi işaretçilerle bunu yapmak kolaydır. Çünkü bir cümle en azından iki kavramın üçüncü bir unsur olan kopula ile bağlanmasından oluşan bileşik bir yapıdır. Dolayısıyla özne ve yüklem ilişkisi iki kavramı söz dizimsel (sentaks) olarak birleştirmekle “olumlu” veya “olumsuz” bir cümle rahatlıkla elde edilebilir. Burada dilsel bağlama işlevi yapan kopula, cümleyi oluşturan asli ve üçüncü bir unsurdur. Üstelik “değil” sözcüğünü olumsuzluk bağı olarak, yani kopula olarak kabul etmek de mümkündür. Nitekim Üstünova, olumsuz ad cümlelerinin “değil” kopulasıyla yapıldığını ve adların olumsuzlanamayacağını söyler (2016: 1703-1715). Kavramlar tek olduğu, cümle gibi bilgi vermediği, biçimsel yapısında ikinci veya üçüncü bir unsuru barındırmadığı için cümle gibi olumsuzlanarak çelişki elde edilemez. Bu durumda kavramların olumsuzluğu da olmamalıdır ama var gibi görünmektedir. İşte bu çalışmanın dile getirmeye çalıştığı sorun tam da budur.

Kopulann Önemi

Cümlenin olumsuzluk kazanmasıyla ortaya çıkan inkâr veya ret bir bilginin, bir iddianın veya bir yargının kabul edilmemesi, onaylanmaması anlamına gelir. Kısacası böyle bir durumda ortada kabul edilmeyecek ve onaylanmayacak bir önerme olmalıdır. Bir başka deyişle inkâr, bir özneye yüklenmiş bir niteliğin veya eylemin olduğunun reddine ait bir sözdür. İnkârda bulunan kişi belli bir iddiayı kabul etmeyerek bu “kabulsüzlüğünü” veya “onaylamamasını”, “kabul etmeyerek” veya “onaylamayarak” çeşitli şekillerde gösterir. Böylece doğrudan veya dolaylı tarzda farklı kabullenmeyişler belirir. Örneğin bir iddia karşısında sessiz kalmak o iddiayı kabullenmeyişin dolaylı bir göstergesi olabilir. Yine o iddiaya “hayır”, “yok”, “olmaz”, “değil”, “belli olmaz”, “bakmak lazım”, “bilemem”, “belki” gibi verilen cevaplar doğrudan veya dolaylı retlerdir. Her durumda belli bir bilgi sadece reddedilmiş ama hala yerine yeni bir iddia getirilmemiştir. Örneğin, “Ali öğrencidir” iddiasına karşı “Ali öğrenci değildir” denirse bu bir inkâr veya ret olur. “Ali öğrenci değildir” diyen kişi sadece “öğrencidir” iddiasını reddetmiş ama yerine yeni bir bilgi veya iddia koymamıştır. Yani bir iddianın sadece reddedilmesi ve yeni bir iddiada bulunulmaması durumunda “iddia” açısından bir belirlilik yoktur. Çünkü bu tür inkârların kendisi bir iddia olmayıp, gerçek bir iddianın (olumlunun) onaylanmaması, rıza gösterilmemesi, doğru kabul edilmemesidir. Çünkü inkârlar zorunlu olarak belli bir iddiayı temele alarak belirirler ve sadece o iddiayı dışlarlar. Çünkü kendileri yeni bir iddia koymaktan çok diğerine göre, olumluya göre, yani görelilik olarak açığa çıkarlar. Bu görelilik olumsuz olan ifadenin olumluya göre var olabilmesinin göreliliğidir, yoksa olumlu ifadenin de olumsuzla göre var olabildiği karşılıklı bir görelilik değildir. Elbette olumlu her ifade olumsuzunu da çağrıştıracaktır ama bu zihnin ayrıştırıcı özelliğinden dolayıdır, yoksa olumsuzun altta yatışından değil.

Bu durumda inkârlar olumsuz ifadelerdir ve bir şeyi olumsuzlamak yoluyla yaratılırlar. Dar anlamıyla sadece cümleye ve cümlenin doğruluğuna yönelen olumsuz işaretçiler genellikle çelişik ifade çiftlerinin oluşmasına yol açar. Yüklemi olumsuzlamak yoluyla öznedeki bulunan bir şey (özellik veya eylem) doğrudan inkâr edilmiş olur. Ama dolaylı biçimde öznedeki bir eksiklik, yokluk, yoksunluk, olmama,

yapmama, ortadan kalkma ve/veya sahip olmama gösterildiği için olumsuzluk bu tür durumlara genellenebilir. İşte olumsuz işaretçiler geniş anlamıyla da kavramları anlamsal olarak tersine döndürür. Elbette kavramlarda oluşan olumsuzluk bir inkâr değildir. Aslında dar ya da geniş olsun bütün olumsuzluk türleri genel olarak bir şeye sahip olmamanın sonucu oluşur. Çünkü bir şeyin eksikliği, yokluğu veya bulunmaması aslında o şeye sahip olmamanın veya o şeyin var olmamasının göstergesidir. Bir şeye sahip olmak veya o şeyin var olması, Türkçedeki “-dır”, “-yor”, “-mış”, “-ecek” gibi kopula ya da kopula benzeri olumlu sözcüklerin özne ile yüklemi cümle formunda birleştirmesiyle oluşur. Bir şeyin olmaması bu kez “değil” kopulasının (veya “değil” yerine geçen “-ma” ekinin) dilsel olarak özne ile yüklemi olumsuzda birleştirmesi, yani yüklemi anlamsal olarak olumsuzlamasıyla gerçekleşir. Bir başka deyişle kopula olumlu ya da olumsuz her iki durumda da bir bağlaç görevindedir. Gerçi “Okula gelmiyorum” gibi eylem cümlelerinde kopula fiili olarak yoktur ama gizli biçimde veya kipsel olarak vardır, çünkü eylem cümleleri de ad cümleleri gibi doğruluk taşır. Bu örnekte “Okula gelmiyorum” diyen kişi aslında, “‘Okula gelmiyorum’ iddiası doğrudur” veya daha doğru biçimde “ ‘Okula geliyorum’ iddiası doğru değildir” demiştir. Öyleyse doğruluk değeri bulunan eylem cümlelerinin de aslında birer ad cümlesi olduğu söylenebilir. “Ali öğrenci *değildir*” ya da “Yarın sinemaya gelecek *değilim*” gibi ad cümlelerinde ise olumsuzluk işaretçisi kopulaya veya kopula benzeri bağlara (bu örnekte şahıs eki gibi) doğrudan gelir ama bunun nedeni yüklem bir eylem değil, bir ad oluşudur. Türkçede ad cümlelerinde eylem olmadığı için iki adın birbiriyle olan ilişkisi doğrudan kopulayla bağlanarak bildirilir. Cümle, öznenin yüklemde sahip olduğu bir özelliğine veya eylemine ait bilginin doğru olduğunu iddia eder. Doğruluk iddiası taşıyan bu tür cümlelerde olumluluk ve olumsuzluk da doğruluğa yönelmiştir. Kopula özne ile yüklemi olumluda ve olumsuzda bağladığı ve böylece cümlede doğruluğu oluşturan unsur olduğu için olumlu ve olumsuz işaretçinin de kendisine geldiği unsurdur. İşte kopula olumsuz ad cümlelerinde olumsuz işaretçi “değil”i kendi önüne alır ve hem cümleyi bağlama hem de yüklemi olumsuzlama işlevini yerine getirir. Dilsel olarak böyle açığa bu durum bir şeyi “yapmak” ile bir şeye “sahip olmak” arasındaki ontolojik farktan kaynaklanır. Yüklem her zaman ya bir şeyi yapmak (bir eylem) ya da bir şeye

sahip olmak (bir özellik) olacaktır. Gülmek, uyumak veya gelmek gibi gerçek varoluşsal eylemler aktiftir ve öznenin yapmasıyla açığa çıkar. Eylem öznenin yapabileceği ya da yapamayacağı bir harekettir, bir oluştur veya bir değişimdir. Eylem gerçek bir varoluşsal hareketi işaret ederek oluşu ve değişimi gösterir. Evrendeki oluş ve değişim zaman boyutuyla gerçekleştiği için yüklemi eylem olan cümleler de şimdiki zamanı çevreleyen üç zamanda belirir. Oysa “öğrencilik, kırmızılık, uzunluk” gibi özellikler pasiftir ve öznedeki bulunur. Bir şeyin bir özelliği bir eylem değildir, sahip olunan, bulunan bir şeydir ve bağımsız bir varlık da değildir. Nitelikler, türler veya cinsler olarak özellikler varlığın oluşu, değişimi ve hareketi içinde mantıksal özdeşliklerini, aynılıklarını kendileri olarak korumaya devam eder. Bu da özelliklerin zihinsel, mantıksal bir yapısı olduğunu ve bu açıdan değişmediğini gösterir. Elbette dildeki adlar değişene de değişmeyene de verilir ama bir şeyin adı konduktan sonra o şey artık mantıksal olarak bir değişmezdir. Burada bizi ilgilendiren ayrım değişimi gösteren “eylem” ile değişmemeyi gösteren “özellik” arasındaki olacaktır. Çünkü bizzat yapılan bir iş olarak eylemler ya yapılır (olumlu) ya da yapılmaz (olumsuz) ve bu yüzden olumsuzluk eki olan “-ma” cümlede bizzat eyleme gelir. Öte yandan ad cümlelerinde sahip olunan veya sahip olunmayan ama her zaman olumlu bir özellik olan ad durumundaki yüklemle olumsuz bir işaretçi, örneğin “-ma” eki getirilemez. Zaten eylem cümlelerinin de köken itibarıyla birer ad cümlesi olduğu ve doğruluk değeri olduğu varsayılırsa olumsuzluğun her durumda biçimsel olarak kopulaya gelmesi doğaldır. Ama cümlede yüklem her zaman ya öznenin bir “eylemi” ya da “sahip olduğu bir şey” ise biçimsel olarak kopulada olan olumsuzluğun anlamsal olarak her zaman yüklem, yani öznenin eylemine ya da sahip olduğu şeye yönelmesi kaçınılmazdır. Türkçedeki eylem cümlelerinde olumsuzluk hem biçimsel hem de anlamsal olarak yüklemde görüldüğü için aslında açık bir sorun yoktur. Ad cümlelerinde kopulanın olumsuzluk almasıyla az önce tartışılan durumlar gün yüzüne çıkmaktadır.

Konuyla ilgili olarak kopulanın sadece bağlaç işlevi görmediği ve “-dır” demekle bile bir şeyin var olduğunu söylediği de iddia edilebilir. Mantık felsefesi açısından tartışmalı bir konu olan “kopulanın varlığı da bildirdiği” iddiası elbette başka bir

çalışmanın konusudur. Ancak bu çalışma açısından kopula öncelikle dil bilgisel/mantıksal bir işleve sahiptir ve özne ile yüklemi birleştirir, bağlar ama açık ontolojik bir görevi yoktur. Kopulanın ontolojik bir yükü olduğu da kabul edilirse, onun bir şeye “sahip olmayı” söyleyen ve/veya bir şeyin “var olduğunu” anlatan bir yüklem olduğu iddia edilmiş olur. Türkçede kurallı bir cümlede varlığın olduğunu bildirmek “var” sözcüğüne “-dır” kopulasının ayrıca getirilmesiyle oluşur. Örneğin, “Ali vardır” cümlesinde kopula “var” yüklemine özneye bağlamıştır. Diğer türlü olsaydı bu cümle “Ali var (var)dır” anlamına gelirdi. Bunun doğru olduğu kabul edilirse son cümlenin kopulası da “var” anlamına gelecek ve “Ali var var (var)dır” ifadesi oluşacak ve böylece sonsuza dek gidecektir. Bu gibi nedenlerle kopulanın işlevi tartışmalıdır ve örneğin Abelardus kopulanın sadece dilsel bir birleştirme işlevi olduğunu düşünmüştür (Kneale&Kneale 1988: 207-209). Ontolojik açıdan kavramlarda olan “varlığın”, “olmanın” veya “olumluluğun” ifade edilmesi kopulanın dilsel/mantıksal “birleştirme” ve “bağlama” işleviyle cümlenin bütününde gerçekleşir. Kopula özne ile yüklemi birleştiren dilsel bir bağlaç olarak ve “ise”, “veya”, “ve” gibi diğer dilsel bağlaçlardan farklı değildir ve fakat bu bağlama işleviyle cümlenin bütününde cümlenin kavramlarından doğan varlıksal bir yüklem oluşmasına da yol açar. Diğer bağlaçlar basit cümleleri birleştirerek karmaşık ama tek bir cümle oluşturur. Kopula ise kök bir bağlaç olarak kavramları birleştirerek özne ile yüklemi birbirine bağlar ve basit cümleleri yaratır. Cümlenin temelinde olan kavramlar tek başına varlığı, yani olanı gösterdiği için en basit şekilde kopulayla birbirine bağlanan iki kavramın oluşturduğu bir bütün olan cümle de kendiliğinden olanı gösterir. Düşünmenin ve dilin en küçük unsurları olan kavramlar nasıl “olanı” gösteriyorsa, konuşmanın ve ifade etmenin en küçük birimi olan cümleler de üçüncü bir unsur olan kopulanın kavramları bağlamasıyla meydana gelerek kendiliğinden “olanı” gösterir. Kavramların olumluluğu kopula aracılığıyla cümleye yansır, çünkü kopula bunları birleştirir. O halde ontolojik olan “olumlu”nun mantıksal olan karşılığı “birleştirme”dir ve zihnin mantıksal/dilsel temel işlemi de birleştirmektir, sentezlemektir.

Zihnin ikincil işlemi de “ayırma” olmalıdır, yani birleşmiş olanın eski haline getirilmesi, analiz edilmesidir. Ancak olumsuzluk temelde dilsel değil, anlamsal bir ayırma işlevidir ve olumluda anlamsal olarak özneye birleştirilen yüklemi öznenin koparır, uzaklaştırır. Cümlede birleştirme ve bağlama işlevi dilsel olarak kopulanındır ama tekrar etmek gerekirse olumsuzluk cümlelerin bağının mutlak olarak koparılması, yani bütünlüğünün dağıtılarak cümlelerin yeniden tek tek kavramlarına ayrıştırılması değildir. Cümle olumsuzluk kazandığında hala bütünlüğünü ve tekliğini korur, çünkü daha önce söylendiği gibi kopula olumsuzda biçimsel olarak birleştirdiği kavramları içeriksel olarak ayırır. Yükleme yönelen anlamsal olumsuzluk cümlelerin dilsel bütünlüğünü değil, yükleme ait bir eylemi veya sahip olmayla ilgili bir özelliği öznenin anlamsal olarak uzaklaştırır. Cümle ister olumlu ister olumsuz olsun tüm bağlaçlar özne ile yüklemi dilsel ve mantıksal olarak birleştirir. Yani her kipteki olumsuz cümle dilsel bütünlüğünü korur ama yüklem taşıdığı eylem veya özellik özne açısından ayrılır, uzaklaştırılır. Olumlu cümlelerde yüklem ile özne, öznenin bir şey “olmasında” birleşmiş, olumsuz cümlelerde yüklem ile özne, öznenin bir şey “olmamasında” birleşmiş, böylece cümlelerin yapısal bütünlük ve tekliği korunmuş olur.

Cümlelerin Doğruluğu ile Olumsuzluk İlişkisi

İddia cümlelerinin veya önermelerin bir doğruluk değeri taşıdığı ve böyle cümlelerin kavramlarını cümle halinde birleştirme işleminin mantıksal olarak da bir doğruluk değeri oluşturma işlemi olduğu söylenmişti. Çünkü özne ile yüklem birleştirilerek bir yargıda bulunulmuş ve bir bilginin doğru olduğu savunulmuştur. Birleştirmenin sonucunda cümlelerin taşıdığı yük bir yargıdır, bir iddiadır, bir ileri sürmedir ve bir doğruluğu vardır. Olumsuzluk veya ayırma işlemi ise yargıyı, doğruluğu parçalamaz ama ters yöne iter, yani yanıtlar. Olumsuzluk özne ile yüklemi birbirinden ayırarak cümlelerin yapısal bütünlüğünü parçalamaya değil, doğruluk değerine yönelir. Daha iyi anlaşılması açısından “Ali öğrencidir” örneğini tekrar alalım. “Ali öğrenci değildir” şeklinde “değil” sözcüğü ile olumsuzluk kazanan bu cümlede yapısal bütünlük bozulmamış ama olumlu cümlelerin doğru olduğu inkâr edilmiş, bir başka deyişle “ ‘Ali

öğrencidir’ cümlesi doğru değildir (yanlıştır)” demek istenmiştir. Cümledeki olumsuzluk böylece doğruluk değerine yönelmiş, olumlu olan asıl iddianın doğru olmadığı söylenmiştir. Olumsuzlayıcı işaretçi olan “değil” sözcüğü birleştirici olan işleviyle dilsel/mantıksal bir bağlamayı yaparken ters yönde de cümlelerin doğruluğunu inkâr etmiştir.

Öte yandan bilgi verici olmayan ve doğruluk değeri taşımayan olumsuz cümlelerde de cümlelerin dilsel bütünlüğünün ve tekliğinin korunduğu söylenmişti. Yani soru, dilek, emir ve duygu kipindeki gibi olumsuz cümleler de bir doğruluk değeri taşımasına rağmen bir cümledir. Gerçi bu kipteki cümlelerin doğruluk değeri taşıyıp taşımadığı tartışmalıdır ama bu konuya girilmeyecektir. Kısa bir yorum olması açısından bir örnek vermek gerekirse “Sinemaya gittin mi?” veya “Sinemaya gitmedin mi?” gibi soru cümlelerinin bir iddia olmadığı ama muhatabından bir bilgi talep ettiği söylenebilir. Cümlelerin aslı “Sinemaya gittin” iddiasını içerir ve cümle bu haliyle iddianın doğruluğunu karşı tarafın cevabına bırakır. Bir başka deyişle böyle soru cümleleri seçeneklerden birini öne çıkararak karşı tarafa “ ‘Sinemaya gittin bilgisi doğrudur ya da yanlıştır’ seçeneklerinden birini seç” veya “Yarın ne yapalım?” örneğinde olduğu gibi “Yarın bir şey yapalım ve yapacağımız seçenekleri sen belirle ya da hiçbir şey yapmayalım ve bu yapmama seçeneğini de sen belirle” anlamında seçenekli bir bilgi talebinde bulunur. Böyle olduğu için soru cümlesi sadece o haliyle bir doğruluk değeri içermez ama olumluluk ya da olumsuzluk seçeneklerinden birini öne çıkarmaya yarar ve karşı taraftan bu yönde bir bilgi talep eder. Bir başka deyişle soru cümlelerinin kendisi bir doğruluk değeri taşımaz ama olumluda bir şeyin “olmasını”, olumsuzda ise “olmamasını” karşı tarafın tercihiyle doğruluğu açığa çıkacak şekilde belirsiz bırakmış olur. Aslında doğruluk değeri taşımayan cümleler henüz “olma” durumu gerçekleşemeyen cümleler olduğu için bu belirsizliği taşırlar. Gelecekle ilgili bilgi verici cümleler bile böyle bir belirsizlik içerir. “Yarın yağmur yağacak” cümlesi ya doğru ya da yanlış olmasına rağmen bugünden doğruluğu belirsizdir. Aristoteles *Yorum Üzerine* adlı eserinin 9. bölümünde bu konuyla ilgili oldukça ayrıntılı ve tartışmalı bir değerlendirme yapmıştır (Aristoteles 2002b: 21). Ancak sonuç olarak soru

cümlelerindeki olumsuzluğun da doğru bilgi talebi olduğu için dolaylı biçimde doğruluk değerine yöneldiği yorumu yapılabilir.

Emir, dua veya istek gibi cümlelerin durumu biraz daha farklı görünmektedir. Dil bilgisel olarak böyle cümlelerin özne, nesne ve yüklem ögeleri olsa da varlığa ait bir eylemi ya da özelliği bildirmezler. Öznenin isteğini, duygusunu veya arzusunu içeren bir yapıları olduğu için belli bir nesneye yönelirler. Bu tür cümlelerde talep edilen belli bir nesne merkezde olduğu için genel olarak tümüne “istek cümlesi” denilebilir. Örneğin, “Kitabı versin” emir cümlesi belli bir şeyin “olması” isteğini işi yapması gereken karşı tarafa iletir. Bu durumda özne, emri verene belli bir işi yapacak olan belli bir kişidir. Öznel bir yapı içeren bu tip cümlelerde kavramlar arasındaki bağı sağlayıp cümleyi oluşturan da öznelere ait yükleme gelen şahıs ekleridir. Bilgi veren cümlelerde öznenin yaptığı bir eylem ya da sahip olduğu bir özellik yüklemi oluştururken, bu tür cümlelerde istekte bulunan kişi cümlede biçimsel olarak yer almayarak kendi yapmadığı ya da henüz sahip olmadığı bir şeyi talep eder. Bir başka deyişle bu tür cümleler doğruluk değeri alabilen önermeler gibi “olmak” ile ilgili bilgi vermez, açıklama yapmaz ama “olmak” ile ilgili istekleri dile getirir. Bir cümlenin doğruluğu ilettiği açıklamanın gerçekliğe uygunluğuyla veya tutarlılığıyla belirlediği için istek cümlelerinde doğruluk yoktur. Çünkü gerçeklik varlık alanındaki herhangi bir oluş veya sahip olunan bir şeydir ve istek cümleleri fiili bir oluşu ya da fiili bir sahip oluşu değil, bunların gerçekleşmesi talebini içerirler. Dolayısıyla olumlu “Kitabı ver” ve olumsuz “Kitabı verme” cümle çifti çelişik görünseler de herhangi bir doğruluk değerine sahip değildirler. Çelişik cümlelerden (önermelerden) biri doğruyken diğerinin yanlış olması zorunludur, oysa önerme olmayan bu cümle çifti hiçbir doğruluk değerine sahip değildir. Zaten doğrulanabilir bir bilgi iletmedikleri için olumsuzları da bir bilgiyi inkâr etmez ve fakat çelişkiyi doğuran belli bir şeyin inkârıdır. Dolayısıyla istek cümlelerinin olumsuzu gerçek bir çelişki yaratmaz ama biçimsel ve olası bir çelişki yaratır. Bu çelişki cümlenin doğruluğundan değil, konuşma tarzının kendisinden kaynaklanır. Çünkü tekil cümlelerle ilgili tüm konuşmalar, özne ile yüklem aynı kalmak şartıyla ya olumlu ya da olumsuz olabilir ve bunlar da çelişik konuşma tarzını ortaya koyar. Yani ya “Kitabı ver”

ya da “Kitabı verme” diyebilirim ve “diyebilmeme” ait sadece bu iki seçenek üçüncü halin imkânsızlığı gereği ya doğru ya da yanlış olacaktır. Bu çelişki istek cümlelerinin iletği anlamdan değil, birbirinin çelişki olan iki konuşma biçiminden veya söylemenin kendisinden kaynaklanır.

Karşı Olma ve Olumsuzluk İlişkisi

Buraya kadar olan açıklamalardan birbirine karşı olan kavramlar veya cümleler yaratmanın tek yolunun olumsuzluk olduğu sonucu çıkmamalıdır. Evet, olumsuzluk birbirine en güçlü şekilde karşı olan ifadeleri oluşturur ama bu tür ifade çiftleri yaratmanın tek yolu da değildir. Aristoteles *Kategoriler* adlı eserinde dört karşı olma türü belirler: 1- Bağıntılılar, 2- Karşıtlar, 3- Yoksun olanlar ve sahip olanlar, 4- Kabul etme ve reddetme (olumlu ve olumsuz; çelişik cümleler). Bunlarla ilgili şu örnekleri verir:

“Görelilerde misil yarım; karşıtlarda iyi kötüye; yoksunlukla iyelik açısından körlük görmeye; evetlemeyle değilme olarak ‘oturuyor’ ‘oturmuyor’a tam devrik.” (Aristoteles 2002a: 67)

Türkçe çevirideki “görelî” kavramıyla “bağıntılı olmak”, “devrik” sözcüğü ile de “karşı olmak” kastedilmiştir. Aristoteles bu örnekleri verdikten sonra belirlemiş olduğu dört karşı olma türünü tek tek ele alır. Bağıntılı olan kavramlardan biri söylendiğinde karşısında yer alan diğerini akla getirir. Örneğin, “iki kat” kavramı (çeviride “misil”) “yarım” kavramını çağırır. İki dördün yarısı olduğu için dört de ikinin iki katıdır. İki şeyin ilişkisi bağıntı olarak adlandırılır ve bağıntılı kavram çiftleri karşı olmanın bir türüdür. “İki kat” ve “yarım”, “yetişkin” ve “çocuk” ya da “öğretmen” ve “öğrenci” bağıntılı karşı olma çiftlerine örnektir.

İkinci karşı olma türü “iyi” ve “kötü” örneklerinde olduğu gibi kavramlar arasında bir karşıtlık oluşturur. Thomas Aquinas karşıtların “aynı cins içinde en farklılaşmış olanlar” olduğunu söyler (Çiçekdağı 2018: 169). Örneğin siyah ile beyaz renk cinsi içinde birbirinden en farklı olanlardır. Ama karşıtlarda, her zaman olmasa da ara noktalar, orta durumlar vardır. Renk örneğinde siyah ile beyazın dışında arada bulunan

renkler vardır. Karşıtlık keskin bir karşı olma türüdür, çünkü aynı cinsin içindeki iki tür birbirinden olabilecek en fazla şekilde farklılaşmıştır. Bu yüzden karşıtlık çoğu zaman karşı olma ile aynı anlamda kullanılmaktadır.

Üçüncü tür karşı olma ilişkisi Aristoteles’in de ayrımını yaptığı bir şeyden yoksunluk ve bir şeye sahip olma (olumluluk) temelinde oluşur:

“Yoksunlukla iyelik aynı nesne konusunda söylenir; sözgelişi görmeyle körlük göz için söylenir. Genel olarak bulunması doğal olan şey konusunda bunların her ikisi de söylenir.” (Aristoteles 2002a: 71).

Sahip olmanın (iyeliğin) olumluluk (pozitif) şeklinde adlandırıldığına dikkat edilmelidir. Çünkü bir şeye sahip olmak aslında “olan” ile veya “olmak” ile ilgili olmaktır. Bu da varlıkla ilgili bir niteliğin öznedeki taşındığını ve bulunduğunu gösterir. Daha önce söz edildiği gibi varlığın kendisi zaten olumlu olan bir şeydir. O halde bir özelliğe veya niteliğe doğal olarak sahip olmak olumlu iken, doğal olarak sahip olunacak niteliğin olmaması olumsuz (negatif) değil, olumlunun eksikliğidir, yoksunluğudur. Olumsuz olan ise bir olanın (bilginin) inkârı veya değillenmesidir. Yani olumsuz bir konuşma, olumlu bir iddiayı sadece reddeder. Bu durumda yoksunluk bir olumsuzluk değildir, öznedeki olması gereken bir şeyin eksikliğidir ve bulunmamasıdır.

Bu örnekte körlüğün normalde sahip olunan bir görme yeteneğinden yoksun olma olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü körlük görme duyumunun zaten hiç olmamasını değil, normalde olması gereken bir duyumun eksikliğini işaret eder. Bu durumda görme duyumu olmayan her şeye kör demek yanlış olacaktır. Örneğin bir ağaca ya da kulağa kör demek saçmadır. Ağacın ya da kulağın görebilmesini zaten ummadığımız için kör olarak adlandıramayız. Bu yüzden Aristoteles yoksunluğun ve sahip olmanın aynı konuyu temel alarak oluştuğunu ve doğal olarak sahip olunması gereken bir niteliğin olmaması durumunda bunun yoksunluk olacağını söyler. Bir varlıkta doğal olarak bulunan bir nitelik eksikse, yoksa veya engellenmişse bu durumda o varlık kendisinde doğal olarak bulunması gereken o nitelikten yoksun olacaktır. Bir şeyden yoksun olmak ve o şeye sahip olmak aynı anda bir varlıkta bulunamaz ve bu ikisinin arasında ara durumlar olmaz.

Türkçedeki “-sız” eki de adların sonuna gelerek sıfatlaşır ve bir yokluğu veya yoksunluğu bildirir. “Lekesiz, akılsız, tuzsuz” gibi sıfatlar “leke, akıl, tuz” gibi varlıkların veya bunlara ait özelliklerin bir şeyde olmadığını, bulunmadığını veya eksik olduğunu bildirir. Ancak “kör, sağır” gibi anlamsal olarak yoksunluk bildiren adlarla “-sız” ekiyle yapılan yokluk veya yoksunluk bildiren sıfatları karıştırmamak gerekir. Çünkü sıfatların adların önüne gelerek onları nitelemeleri ve birlikte kullanılmaları gerekir ve ayrıca “-sız” eki yoksunluğu değil, eksiklik veya yokluğu bildirir. Dolayısıyla bu çalışmada ele alınan ad durumundaki kavramların “-sız” ekiyle doğrudan olumsuzlanmaları mümkün görünmemektedir.

Son karşı olma türü ise olumlu önerme ile olumsuz önerme (kabul-ret, onay-inkâr, evetleme-değilleme, *affirmation-negation*) arasındadır. Aristoteles ve Aristotelesçi gelenek bu karşı olma türünü çelişki olarak adlandırmıştır. İlk bakışta bunun Aristoteles’in ele aldığı basit ifadelerin karşı olmasıyla bir ilgisi olmadığı düşünülebilir, çünkü bu karşı olma türü cümleler veya önermeler arasında gerçekleşmektedir. Cümleler ise “oturuyor” ve “oturmuyor” örneklerinde olduğu gibi basit değildir, bileşik veya karmaşık ifadelerdir. Aristoteles “oturuyor-oturmuyor” örneğinin gerçek bir kabul ve inkâr olmadığını ama yine de birbirine karşı oldukları için örnek olmak üzere verildiğini söyler:

“Evetlemeyle değillenmenin kapsamı evetlemeyle değilleme olmaz; evetleme olumlu bir önerme, değilleme olumsuz, oysa evetleme ya da değillenmenin kapsamları bir önerme oluşturmaz. Bunların birbirlerine evetleme ya da değillenmenin olduğu gibi tam devrik olduğu söylenir, çünkü bunlarda da karşı olum biçimi aynı: “oturuyor-oturmuyor”daki gibi; nasıl evetleme değilleme için tam devrikse, yine her birinin kapsamındaki nesne de “oturmak-oturmamak” biçiminde tam devrik.” (Aristoteles 2002a: 73).

Aristoteles kabul ve inkârın sadece önermeler arasında olduğunu öncelikle vurgulamıştır. Önermeler arasındaki kabulü yaratan önermenin olumluluğu, inkârı yaratan olumsuzludur. Olumsuzluk kazanan önerme olumlu önermenin tam karşısında yer alır, yani özne ile yüklemi aynı iki önermeden biri olumlu diğeri olumsuzsa bu iki önerme birbiriyle karşı olma ilişkisi içindedir. Aristoteles’in verdiği örnekte yüklem olumsuzlanması ile önermenin olumsuzluk kazandığı görülmektedir.

Demek ki Türkçede olduğu gibi Antik Grek dili için de yüklem olumsuzlanmasıyla cümle olumsuzluk kazanmaktadır. Ancak Aristoteles birbirine karşı olan “oturuyor-oturmuyor” yüklem kavramlarının önerme olmadığını ama önermenin kapsamı olduğunu belirterek bunların arasında yine de tam bir karşı olma ilişkisi olduğunu özellikle söyler. Yani önermelerin karşı olmasıyla önermenin içeriğindeki kavramların karşı olmasının doğurduğu sonuç aynı değildir. Çünkü önermeler arasındaki karşı olmada birinde kabul edilen bir iddia diğerinde inkâr edilir. Aynı şeyin hem kabul edilmesi hem de edilmemesi (çeviride evetleme ve değilme) ancak cümle yapısı içinde olabilir ve bu yüzden bir doğruluk değeri bulunur. Oysa bu karşı önermelerin yüklem kavramları da birbirine karşı olmasına rağmen bir kabul etme ve kabul etmeme bulunmaz. Çünkü kabul edilmiş olanın ve reddedilmiş olanın bizzat kendileri bir şeyi kabul etme veya reddetme değildir. Sadece “oturuyor” ve “oturmuyor” şeklinde söylenen iki basit eylem nasıl birbirine tam olarak karşıysa, sadece “oturuyor olmak” ve “oturuyor olmamak” şeklinde söylenen iki ad da birbirine tam olarak karşıdır.

Öte yandan olumsuzluğun cümledeki kapsamı bulunduğu yere göre dar ya da geniş belirebilir. Aristoteles “koşmayabilir” ile “koşabilir” sözcük çiftinin birbirine çelişği olmadığını söyler (Aristoteles 1998: 139). Kipsel bir yapı da içeren böyle eylemlerde olumsuzluğun eyleme mi, yoksa kipe mi geldiğine dikkat etmek gerekecektir, çünkü olumsuzluğun etkisi yüklem diğer bileşeni olan kipsel ifade boyunca devam etmez. Bir şey yapabilmeye ilişkin bu örnekte “-bilir” sözcüğü kiptir. “Koşabilir” derken koşma eylemini yapabilmek ifade edilmiştir. O zaman olumsuzu da koşma eylemini yapamamak olmalıdır. Olumsuz işaretçi, “koşmak” eylemine değil, “-bilir” kipine gelmeli ve “koşabilmez” veya “koşamaz” denmelidir. Bir başka deyişle “koşabilir”in çelişği “koşamaz” olmalıdır. Ayrıca koşabilen bir şey koşmayabilir de, yani ikisi aynı varlıkta bulunabilir ama bu durum çelişkide söz konusu olamaz, çünkü ikisi aynı anda doğru olamaz.

Mantıksal açıdan önermeler arasındaki karşı olma karesinde çelişki, karşıtlık, altıklık ve alt karşıtlık ilişkisi yer almaktadır. İki çelişik çiftin çelişkileri olan alt karşıtlik olumlu ve tikel olumsuz önermeler birlikte doğru olabilirler ama birlikte yanlış

olamazlar. Aristoteles’e göre bunun nedeni alt karşıtlıkta tam bir karşı olmanın bulunmamasıdır, çünkü alt karşıtlar “tümüyle sözel bir karşı olma”dır (Aristoteles 1998: 197). Alt karşıt iddialar (“Bazı insanlar doktordur”-“Bazı insanlar doktor değildir”) sadece birbirini tamamlamazlar, aynı zamanda birbirini ima ederler, çağrışırlar. Olumlusu da olumsuzu da her zaman olabilecek bir durumu açıklar. Üst karşıt olan tümel önermelerden olumsuz olanlar hiç olmayacak durumları anlatırken, alt karşıt önermelerden olumsuz olanlar bazen olmayacak durumları anlatır.

Kavramların Olumsuzluğu ve Sonuç

Şimdiye kadar yapılan değerlendirmelerden olumsuzluğun dar (biçimsel) ve/veya geniş (anlamsal) olmak üzere iki şekilde anlaşılacağı ortaya çıkmaktadır. Dar veya biçimsel olumsuzluk cümlelerde kullanılarak onları karşı iki gruba ayırır ve genellikle çelişik çiftler oluşturur. Bu yanıyla olumsuzluk bir iddiayı inkâr etmeyi ama yerine yeni bir iddiayı getirmemeyi sağlar. Geniş veya anlamsal yanıyla olumsuzluk ise cümlelerin yanı sıra kavramların da olumsuzluk kazanabileceğini ve bir inkâr olmasa bile çelişik veya karşı kavram çiftleri olabileceğini savunur. Aristoteles yapılabilecek ilk ve en basit çelişik cümle çiftinin “İnsan vardır ve “İnsan yoktur” ifadeleri olduğunu söylemiştir (Aristoteles 2002b: 27). Buradan çelişkinin asıl olarak varlık ile yokluk arasında olduğu sonucu çıkmaktadır. Bir önermede bir şeyin varlığı ve diğerinde yokluğu savunuluyorsa ve ikisi aynı doğruluk değerini alamıyorsa bu iki önerme çelişiktir. Benzer şekilde bir kavramda bir şeyin varlığı ve diğerinde de yokluğu yer alıyorsa ve ikisi aynı şeyle ilgili olarak aynı anda söylenemiyorsa çelişik olmalıdır. Ama önermeler doğruluk değeri alabilirken kavramlar bilgi vermediği için alamaz. Bu durumda geniş anlamlı olumsuzlukla kavramlara yaklaşmak gerekecek ve onların anlamsal olumsuzluklarına bakılacaktır. Böyle olunca da çeşitli kavram türlerini ayrı ayrı değerlendirmek gerekecektir.

Kavramları kabaca varlığa ad olanlar ve varlığın sahip olduğu niteliklere veya yaptığı eylemlere ad olanlar şeklinde ayırmak mümkündür. Örneğin “insan” bir varlığın adı, “kırmızı” sahip olduğu bir niteliğin adı ve “konuşmak” yaptığı bir eylemin adıdır.

Böyle bir ayrımla tüm kavramlar dilsel açıdan birer ad olarak görülebilir. Ancak böyle bir ayrımda varlığın veya var olanların adlarının birincil olduğuna dikkat edilmelidir. Varlığın sahip olduğu nitelikler ve varlığın yaptığı eylemler varlıktan sonra geldiği için ikincildir ve bunların da adı vardır. Şimdi, daha çok veya daha az “varlık” olunmadığı için örneğin, bir insan diğer bir insandan daha çok veya daha az “insan” olmayacaktır. Bir bebek ya da bir yaşlı da daha az ya da daha çok “insan” değildir, ikisi de “insan” olma açısından aynıdır. Ya da herhangi bir kişi belli bir anda “insan” olmayı bırakamaz, tüm varlığı boyunca herkes tam olarak “insan”dır. Öyleyse varlığın adı olan kavramların eksiklik, yoksunluk göstermesi ve olumsuzluk kazanması olanaksızdır. Temel olumsuzluk “varlık” ile “yokluk” arasındadır ve var olan bir şey var olduğu sürece varlığı bırakamayacağı için varlığın adları da her zaman varlığı gösterecektir. Varlıklar var olmayı bırakamaz ama sahip oldukları nitelikleri ve yaptıkları eylemleri bırakabilir veya yapmayabilirler. Olumsuzluğun çeşitli görünümleri işte bu alanda, yani varlığın sahip olmadığı veya yapmadığı şeylere ilişkin ortaya çıkmaktadır.

Önermelerde inkârı yaratan olumsuzluğun, yokluğu ve varlığı gösteren birbirine karşı durumdaki çelişik önerme çiftlerine de yol açtığı söylenmişti. Aristoteles’in kategorik önerme çiftlerinden tümel olumlu ile tikel olumsuz ve tümel olumsuz ile tikel olumlu birbirine çelişik olanlardı. Bu çelişik çiftlere dikkatle bakıldığında tam bir karşı olmanın aslında varlık ile yokluk arasında olduğu açıkça görülebilir. “Tüm insanlar canlıdır” ile “Bazı insanlar canlı değildir” çelişik önerme çifti aslında, “Canlı olmayan insan yoktur” ile “Canlı olmayan insan vardır” anlamına gelerek “varlık-yokluk” temelinde bir çelişkili ifade oluşturur. Aynı şekilde “Hiçbir insan uzun değildir” ile “Bazı insanlar uzundur” önerme çifti, “Uzun olan insan yoktur” ile “Uzun olan insan vardır” anlamına gelerek yine “varlık-yokluk” temelinde bir çelişik önerme çiftini oluşturur. Bu durum tikel önermelerin varoluşsal bir yük taşımasından kaynaklanır, oysa tümel önermeler yokluğu bildirir. “Yokluk-yokluk” ya da “varlık-varlık” arasındaki karşı olmalar ise çelişikliğe değil, karşıtlığa yol açarlar. Çünkü karşıtlık bir yokluğun bir ucuyla diğer ucu ya da bir varlığın bir ucuyla diğer ucu arasındaki en büyük farklılaşma demektir. Tümel olumlu ve tümel olumsuz önermeler ile tikel olumlu

ve tikel olumsuz önermeler böyle karşıtlardır. Örneğin, “Canlı olmayan insan yoktur” ile “Canlı olan insan yoktur” tümel önermeleri “yokluğa” göre, “Uzun olan insan vardır” ile “Uzun olmayan insan vardır” tikel önermeleri de “varlığa” göre karşıtlaşmışlardır.

Kavramlar da aynı ölçüte göre karşıt olurlar ama kavramlar hep varlığa ad oldukları için bu kez varlığın sahip olduğu bir şeyin bir uç ile diğer uçtaki en farklı oluşuna göre karşıtlık oluşur. Örneğin, renge ilişkin “siyah-beyaz”, karaktere ilişkin “iyi-kötü” ve ölçüye ilişkin “uzun-kısa” böyle karşıt kavramlardır. Farklı bir karşı olma türü olan eksiklikte ve yoksunlukta ise bu kez karşıt değil ama karşı olan kavramlar bir varlığın bir şeye sahip olması ve sahip olmaması ölçütüne göre belirirler. Örneğin, işitmede “duyan-sağır”, temizlikte “lekeli-lekesiz” ve miktarda “dolu-boş” yokluk veya yoksunluk kavramlarıdır. Eksiklik, yoksunluk ve sahip olmama geniş anlamıyla bir olumsuzluktur ama çelişki değildir. Çelişkiyi oluşturan inkâr ve tam bir yokluk hali bu karşı olma türlerinde bulunmaz, bulunamaz. Masa, ağaç gibi varlıkların adı olan kavramların olumsuzluk almaları mümkün değildir, çünkü tümü olanı gösterir ve olumsuz işaretçilerle olumsuzluk kazanamazlar. Örneğin, “masa-masasız”, “hak-haksız” sözcüklerindeki gibi “-sız” ekiyle olumsuzlanırlarsa ad olmaktan çıkıp birer sıfat ya da nitelik olurlar ve yapıları tümüyle değişir. Örneğin, “oturuyor (değilim)-oturmuyor (değilim)”, “gülecek (değilsin)-gülmeyecek (değilsin)” sözcüklerindeki gibi olursa eylemler yine sıfatlar gibi bir şeyi niteleyen birer ad olurlar. Örneğin, “ağaç-ağaç olmayan” sözcüklerindeki gibi olursa bu kez yine olumsuz “-ma” ekiyle sıfatlaşan bu adların yapısı değişir ve üstelik olumlu ama belirsiz bir şeyi “ağaç olmayan” diyerek işaret etmiş olur.

Bununla birlikte mastar durumundaki adlar çelişik gibi durmaktadır. Örneğin “gelmek” ve “gelmemek” kavram çiftinde çelişik önermelerde bulunan inkâr ve tam yokluk gözlenebilir. Bir eylemin olumsuzluk kazanmasıyla oluşan bu tür adlar, bir çelişkide olması gereken sadece belli bir şeyi reddetme ve yerine yeni bir şey getirmeme koşullarını gerçekleştirmiştir. Ancak Aristoteles bir eylemin olumlusunu ve olumsuzunu gösteren bu tür kavramlara “belirsiz eylem” adını vermiştir. Ona göre “olmak” ya da

“olmamak”, salt “olan” bile dense belli bir nesneyi göstermez ve tek başına bir şey değildir. Yani mastar durumundaki adlar ancak bileşenleri olunca düşünülebilen birleşmeyi zihinde işaret eder (Aristoteles 2002b: 11). Bu durumda “gelmek” veya “gelmemek” birbirine karşı olan kavramlardır ama çelişik değildir, çünkü eylemi yapan özneye ve kopulaya bağlı olarak doğrulukları açığa çıkacaktır. O zaman eylemler ad olsalar bile bir varlığın yapmasıyla oluşacakları için nitelikler gibi sahip olunan ve bir şeyin adı olabilen kavramlar değildir. Nitelikler de eylemler de varlığın dışında bağımsız var olamamalarına rağmen, eylemlerin özneye bağımlılığı niteliklerden daha fazladır. Çünkü nitelikler öznedeki “bulunurlar” ama eylemler özne tarafından bizzat “yapılırlar”. Bu nedenle nitelikleri karşı gruplara çeşitli şekillerde ayırmak eylemlere göre daha kolaydır, oysa eylemler ya yapılırlar ya da yapılmazlar. Dilde niteliklere ilişkin adların oluşturulması eylemlere göre daha doğaldır, çünkü varlığı varlık yapan ve tanımında bulunabilecek özellikler ifade edilmektedir.

“Olmayan” sözcüğü ile yapılan adlar konuyla ilgili en sorunlu olanlar gibi gözükmektedir. Örneğin, “ağaç” ve “ağaç olmayan” kavram çifti olumlu ve olumsuz kavramlara örnek olarak verilebilir ama gerçekten böyle midir? Yine Aristoteles “olmayan” sözcüğüyle oluşturulan adları olumsuz değil, “belirsiz ad” olarak sınıflamıştır (Aristoteles 2002b: 25-27). Bu sözcükle oluşturulan kavramlar üçüncü halin imkânsızlığı ilkesine uyarak “ağaç” ve “ağaç olmayan” şeklinde evreni ve varlıkları ikiye böler ama “olmayan” sıfatının kattığı anlam olumsuzluktan öte belirsizliktir. Çünkü “ağaç olmayan” şey de bir varlıktır ama ne olduğu belli değildir. “Ağaç olmayan” diyerek sadece “ağaç” dışarda tutulmuş ve kalan diğer bütün varlıklara bir gönderme yapılmıştır. Adların böyle belirsizlenerek kullanımı mantıksal olarak önermelerin ters döndürme yoluyla eşdeğerlerinin alınmasında oldukça kullanışlıdır. Çünkü özne veya yüklemde kastedilen belli bir varlığın dışında kalanlar sonsuz sayıdadır ve “olmayan” sözcüğü bu sonsuzluğu tam olarak ifade etmektedir. Örneğin, “Tüm insanlar canlıdır” önermesi doğru ise “Tüm canlı olmayanlar insan olmayandır” önermesi de doğrudur. Tıpkı belirsiz eylemlerde olduğu gibi belirsiz adlar da tek başına bir anlam ifade etmezler, belirli bir şeyi anlatmazlar ve bir nesnenin adı olmazlar. Bu

durumda “olmayan” sözcüğü ile oluşturulan karşı kavram çiftleri olumsuzluk yoluyla yaratılmamıştır ve çelişik değildir. Ancak özellikle tanım yaparken ya da varlık sınıflaması oluştururken en keskin ve kapsayıcı ayrımı getirdikleri için birincil ve vazgeçilmezlerdir. Örneğin, “canlı” ve “canlı olmayan” ayrımı en kapsayıcı olan bölünmeyi getirerek tüm evreni kuşatır, çünkü bu iki kavramın dışında bir varlık kalmamıştır ve tüm evren tüketilmiştir. Oysa “canlı” ve “cansız” gibi yokluk bildiren bir ayırmada sadece “madde” cinsi içinde bir şeyin (sadece canın) eksikliğini gösteren sınıflamaya gidilmiştir. Eğer bu ayırım “canlı” cinsi içindeki bir yoksunluğa göre yapılsaydı “diri” ve “ölü” sınıflaması oluşurdu. Şimdi “ölü” de “cansız” da birer tür olarak en genel olan “canlı olmayan” cinsi altında yer alır. Her “ölü” ve her “cansız” bir “canlı olmayan” olmasına rağmen, sadece bazı “canlı olmayanlar” bir “cansız” veya bir “ölü”dür. Örneğin “kırmızı” veya “7” bir “canlı olmayan”dır ama “cansız” veya “ölü” değildir.

Varlığın adı durumundaki kavramların olumsuzunun olmayacağı ve “olumlu-olumsuz” ad ayrımı yine de yapılmak isteniyorsa olumsuzluğun geniş biçimde anlaşılması gerektiği açığa çıkmıştır. Böyle olunca kavramlar arasındaki karşıtlık, yokluk, yoksunluk ve belirsizlik ilişkisi genel olarak bir olumsuzluk olarak düşünülmeli ve bunların tümüyle birlikte olumsuzluk yapılmalıdır. Ancak adların olumsuzlanmasının önermelerin ters döndürülmesinde önemli bir işlevi olduğu göz önüne alınırsa en kapsayıcı ve köklü ayırımın “olmayan” sözcüğüyle yapılabileceği açıktır. Dolayısıyla bu çalışma açısından “ağaç, kör” gibi adların ve “haklı, haksız” gibi sıfatların, “ağaç olmayan, kör olmayan” ve “haklı olmayan, haksız olmayan” şeklinde olumsuzlanması en doğrusu olacaktır. “Gelmek, yürümek” gibi eylem adlarının ise Türkçedeki olumsuz işaretçi olan “-ma” ekiyle “gelmemek, yürümek” şeklinde olumsuzlanması daha uygun olacaktır. Ulaşılan bu sonuç bir yorumdur ve elbette tartışmaya açıktır.

KAYNAKÇA

- ARİSTOTELES (1998). *Birinci Çözümlenmeler*, çev. Ali Houshiary, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- ARİSTOTELES (2002a). *Kategoriler*, çev. Saffet Babür, 2. Basım, İstanbul: İmge Yayınevi.
- ARİSTOTELES (1996). *Metafizik*, çev. Ahmet Arslan, 2. Basım, İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- ARİSTOTELES (2002b). *Yorum üzerine*, çev. Saffet Babür, 2. Basım, İstanbul: İmge Yayınevi.
- ÇİÇEKDAĞI, Caner (2018). *Peri Hermenias Üzerine İki Yorum*, Bursa: Sentez Yayıncılık.
- HORN, L. R. (2019). “Negation”, Erişim Tarihi: 01.05.2019, (<https://plato.stanford.edu/entries/negation/>)
- KNEALE, W. & KNEALE, M. (1988). *The Development of Logic*, 10. Ed., Oxford: Clarendon Press.
- KABAĞAÇ Sina ve ALOVA Erdal (1995). *Latince Türkçe Sözlük*, İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- NİŞANYAN SÖZLÜK (2019). “Müspet”, Erişim Tarihi: 03.04.2019, (<https://www.nisanyansozluk.com/?k=müspet>)
- TDK, Güncel Türkçe Sözlük (2019). “Olumlu”, Erişim Tarihi: 02.06.2019, (<http://sozluk.gov.tr/>)
- ONLINE ETYMOLOGY DICTIONARY (2019). “Positive”, Erişim Tarihi: 04.03.2019, (<https://www.etymonline.com/word/positive>)
- ÖZMEN, Mehmet (1997). “Türkçe’de Değil Kelimesi Ve Kullanımları”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1995*, ss. 315-368, Ankara: TDK Yayınları.
- ÜSTÜNOVA, Kerime (2016). “Dilbilgisel Olumsuzlayıcılar”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(4): 1703-1715.